

DOI 10.37491/UNZ.72.7
УДК 35.077.6

Світлана ТАРАБАН¹

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Досліджено особливості державного регулювання інноваційної діяльності в Україні на сучасному етапі. Проаналізовано напрями інноваційної політики в Україні, виділено особливості проведення інвестиційної та інноваційної діяльності в Харківській області. З'ясовано роль підприємництва при впровадженні інновацій. Стан інноваційної діяльності в Україні проаналізовано за міжнародними індексами: Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index), Індекс інноваційного розвитку агентства Bloomberg (Bloomberg Innovation Index), Глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index). Наголошується, що в нинішніх умовах технологічний розвиток повинен забезпечити комплекс заходів, що включають адресну підтримку пріоритетних напрямків інноваційної діяльності, створення сприятливого економічного клімату, стимулюючого зацікавленість у впровадженні науково-технічних досягнень, і приплив інвестицій до основного капіталу за допомогою потужної законодавчої бази. Відзначено, що в сучасній економіці досягти помітного та порівняно швидкого успіху в технологічному, а також соціально-економічному розвитку регіонів можна лише

¹ кандидат наук з державного управління,
начальник відділу прогнозування та зведення інформації
управління аналітики, прогнозування та зведення інформації
Департаменту економіки і міжнародних відносин,
Харківська обласна державна адміністрація
svetlana_taraban@ukr.net.

шляхом забезпечення високої ринкової конкурентоздатності виробничого сектору регіональної економіки на основі його інноваційної, структурної й технологічної перебудови. Акцентовано увагу на тому, що процес інноваційного розвитку в Україні все більше характеризується зростанням ролі регіональної складової, а регіональна інноваційна політика поступово стає важливим фактором економічного та соціального розвитку країни. Доведено, що інноваційна діяльність, яка здійснюється в будь-якому суспільстві й веде до створення інноваційного продукту, що є новітніми досягненнями у сфері техніки, технології, організації й управління, не може відбуватись в економіці без здійснення інвестицій у виробничий потенціал суспільства. Процеси структурної перебудови, які відбуваються в Україні, не повинні обходити науково-промисловий потенціал регіонів. Саме тому стратегія інноваційного розвитку національної економіки повинна включати розвиток кожного окремого регіону. Кожна область повинна мати свої пріоритетні напрями розвитку відповідно до стану власної науково-промислової бази, виходячи із потенціалу виробничих можливостей регіону, орієнтуючись на наявні ресурси та ринкові потреби.

Ключові слова: інноваційний розвиток економіки регіону; державне регулювання; інноваційна інфраструктура, інноваційна політика, стратегія інноваційного розвитку.

Науково-технічний прогрес, визнаний в усьому світі найважливішим фактором економічного розвитку, як у західний, так і у вітчизняній літературі пов'язується з поняттям інноваційного процесу, який поєднує науку, техніку, економіку, підприємництво та управління. Він потребує розробки технологій на основі нових ідей і спрямований на їхню комерційну реалізацію за умови поєднання виробництва, обміну та споживання.

Потреба в інноваціях сьогодні актуалізується більше, ніж будь-коли раніше. Це пов'язано, по-перше, з необхідністю відновлення економіки країн після світової фінансової кризи, а інновації можуть стати ефективним засобом досягнення цієї мети, по-друге, із зміною способів функціонування економіки й суспільства внаслідок сучасних технологічних трансформацій, особливо у сфері ІКТ — впровадженні технологій штучного інтелекту, блокчейну тощо, які докорінним чином змінюють процеси виробництва й будівництва, торгівлі й логістики, навчання й накоплення знань тощо.

Кількість теоретичних досліджень інноваційного регіонального розвитку зростає з кожним роком. З'являються нові моделі інноваційного процесу, теорії, елементи методології, форми та методи державного регулювання інноваційного розвитку регіонів зокрема вони знайшли своє відображення у роботах І. Ансоффа, Л. Ледермана, М. Портера, Б. Твісса, Й. Шумпетера та інших.

Широке відображення ця проблема знайшла в працях таких українських вчених, як: О. Амоша, С. Біла, І. Бузько, Б. Данилишин, О. Дацій, А. Дегтяр, М. Долішній, О. Лапко, М. Корецький, В. Корженко, Д. Кокурин, І. Лукінов, В. Мартиненко, Л. Мельник та інших.

Проблеми інноваційного розвитку економіки досліджували А. Гальчинський, В. Геєць, Г. Андрощук, Ю. Бажал, В. Денисюк, В. Семиноженко та інші.

У нинішніх умовах технологічний розвиток повинен забезпечити комплекс заходів, що включають адресну підтримку пріоритетних напрямків інноваційної діяльності, створення сприятливого економічного клімату, стимулюючого зацікавленість у впровадженні науково-технічних досягнень, і приплив інвестицій до основного капіталу за допомогою потужної законодавчої бази та ін.

У сучасній економіці досягти помітного та порівняно швидкого успіху в технологічному, а також соціально-економічному розвитку регіонів можна, як правило, лише шляхом забезпечення високої ринкової конкурентоздатності виробничого сектору регіональної економіки на основі його інноваційної, структурної й технологічної перебудови [1].

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей державного регулювання інноваційної діяльності в Україні на сучасному етапі задля визначення пропозицій щодо його вдосконалення.

Досвід економічно успішних країн свідчить, що для стійкого розвитку економіки необхідно масштабне впровадження інновацій у всі сфери діяльності, особливо це стосується інновацій у підприємстві. Саме це забезпечує безперервне оновлення технічної і технологічної бази виробництва, освоєння й випуск нової конкурентоспроможної продукції, ефективне проникнення на світові ринки товарів і послуг та зростання добробуту населення. Для прикладу, в розвинених країнах 85–90 % приросту ВВП забезпечується шляхом виробництва та експорту наукомістких високотехнологічних товарів, натомість частка України складає 1–1,5 % [2].

В Україні прийнято низку законодавчих актів щодо підтримки підприємства та впровадження інновацій. Це і Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закон України «Про інноваційну діяльність», Закони України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємства», «Про стимулювання розвитку регіонів».

Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» визначено такі стратегічні напрями на 2011–2021 роки: впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій; освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки; освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [3].

До першочергових пріоритетів Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» також віднесено залучення інвестицій та запровадження стимулю-

ючих механізмів інвестиційної діяльності, з метою створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва [4].

Постановою Верховної Ради України від 21 жовтня 2010 р. № 2632–VI було схвалено Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів».

У січні 2018 року Урядом схвалено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та план заходів щодо її реалізації.

Незважаючи на всі ці кроки, рівень впровадження інновацій в Україні є досить низьким. За рівнем технологічності українська промисловість на третину позаду від показників ЄС.

Наша країна вже декілька років відстає в рейтингу країн з інноваційною економікою «*Innovation Index*», який складає агентство Bloomberg на основі показників у сфері освіти, частки персоналу в дослідницькій сфері, ринкової вартості ІТ-компаній, витрат на високотехнологічне виробництво й інших. У 2019 році Україна посіла 53-є місце в рейтингу. Роком раніше вона займала 46-у сходинку рейтингу. Таке падіння зумовлено послабленням позиції України за 6-ма із семи складових даного індексу.

Водночас варто зазначити, що цього року в рейтингу з'явилося 10 нових країн, які були відсутні в минулорічній версії рейтингу. 4 з них (Словенія, Бразилія, Об'єднані Арабські Емірати й Аргентина) розташувалися в рейтингу вище за Україну і фактично витіснили її за межі ТОП-50 [5].

Що стосується «Глобального індексу інновацій», який щорічно публікується Корнельським університетом, INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, то у 2018 році Україна піднялася в рейтингу ще на 7 позицій і посіла 43 місце, випередивши Таїланд та опинившись позаду Хорватії і Греції. А в групі за рівнем доходів нижче середнього Україна посіла 1 місце, обійшовши В'єтнам [6].

Основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал і дослідження, а також знання й результати наукових досліджень. Їх ефективна реалізація і є головною конкурентною перевагою. Однак порівняно з 2017 роком за підіндексом «людський капітал і дослідження» Україна втратила 2 позиції, перемістившись з 41-го на 43-тє місце.

За даними звіту Світового економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність 2017–2018 рр., Україна піднялася на 4 позиції в загальному рейтингу серед 137 досліджуваних країн та посіла 81 місце. Водночас тим Україна погіршила показники за 4-ма із 12-ти критеріїв: інфраструктура — 78 місце проти 75 місця у 2016 році; ефективність ринку праці — 86 місце проти 73-го у 2016 році; інновації — 61 місце проти 52-го у 2016 році; вища, середня і професійна освіта — 35 позиція проти 33-ої у 2016 році [7].

Найбільш стрімке падіння відзначається за показником «Наявність новітніх технологій», за яким Україна втратила 14 позицій у рейтингу.

Крім того, найбільш проблемним показником залишається «Іноземні інвестиції та трансфер технологій» — 118 місце [8].

Вітчизняні статистичні дані також підтверджують низький рівень інноваційності української економіки.

За даними Державної служби статистики України у 2017 році інноваційною діяльністю в промисловості займалися 759 підприємств, або 16,2 % обстежених, з яких 450 підприємств забезпечили реалізацію інноваційної продукції на 17,7 млрд грн, у т.ч. на 5,5 млрд грн на експорт, у т.ч. всього 16 % підприємств реалізувало нову для ринку продукцію. Інші підприємства (83,8 %) реалізовували продукцію, що була новою виключно для підприємства. На інновації у 2017 році підприємства витратили 9,1 млрд грн, зокрема: на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення — 5,9 млрд грн (64,7 % загального обсягу інноваційних витрат), на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки — 2,2 млрд грн (23,8 %), на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) — 21,8 млн грн (0,2 %) [9].

Основним (майже 85 %) джерелом фінансування інноваційних витрат для підприємств у 2017 році були власні кошти — 7 704,1 млн грн. Обсяг коштів вітчизняних та іноземних інвесторів становив 380,9 млн грн, кредитів — 594,5 млн грн, а кошти державного і місцевих бюджетів всього 322,9 млн грн (3,5 %). Що стосується впровадження інновацій, то у 2017 році лише 53,3 % українських підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, впровадили нові види інноваційної продукції (2 387 видів, з них лише 477 нових — для ринку) [9].

Процес інноваційного розвитку в Україні все більше характеризується зростанням ролі регіональної складової, а регіональна інноваційна політика поступово стає важливим фактором економічного та соціального розвитку країни.

Так, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом визначення і підтримки пріоритетних напрямів як державного/галузевого, так і регіонального та місцевого рівня.

Регіони через формування й реалізацію регіональних і місцевих інноваційних програм мають право самостійно займатися підтримкою та розвитком всіх видів інноваційної діяльності, виділяти кошти зі своїх власних бюджетів на провадження науково-дослідницької діяльності та на впровадження інновацій.

Крім того, регіони повинні захищати права та інтереси суб'єктів інноваційної діяльності, забезпечувати фінансову підтримку виконання інноваційних проектів, стимулювати комерційні банки та інші фінансово-кредитні установи, що кредитують виконання інноваційних проектів; підтримувати функціонування й розвиток сучасної інноваційної інфраструктури тощо [10].

Одним з напрямків розвитку національної інноваційної системи України є забезпечення постійного підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на основі технологічної модернізації національної економіки, рівня їх інноваційної активності, впровадження но-

вих продуктів, послуг, технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для покращення добробуту людини й забезпечення стабільного економічного зростання.

Промисловці Харківщини певним чином впливають на стан сфери високотехнологічних виробництв нашої країни; і спектр їх інноваційної діяльності достатньо широкий.

За даними Головного управління статистики у Харківській області впродовж 2017 року у промисловості тим чи іншим видом інноваційної діяльності було зайнято 111 підприємств області, або 28,1 % від обстежених промислових підприємств (по Україні 16,2 %). Серед підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, домінували підприємства переробної промисловості — 91,9 %. У 2017 році промисловими підприємствами області впроваджено 230 нових технологічних процесів, з них 85 маловідходних та ресурсозберігаючих, 396 інноваційних видів продукції, з них 112 одиниць машин, устаткування, приладів [11].

Підприємствами реалізовано інноваційної продукції на суму 2,5 млрд грн, або 14,2 % обсягу реалізації інноваційної продукції по Україні, це третє місце по Україні [9; 11].

Загальний обсяг інноваційних витрат підприємств Харківської області у 2017 році склав 890,9 млн грн або 9,8 % від загальноукраїнського обсягу. У структурі фінансування інновацій за джерелами надходження коштів, власні кошти підприємств-новаторів продовжують домінувати: їх обсяг склав 662,2 млн грн (табл. 1) [11].

Таблиця 1

**Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності
Харківської області за джерелами**

	2010 р.		2015 р.		2017 р.	
	у фактичних цінах, тис. грн	у % до загального обсягу	у фактичних цінах, тис. грн	у % до загального обсягу	у фактичних цінах, тис. грн	у % до загального обсягу
Усього по області	525 890,2	100,0	667 008,1	100,0	890 885,5	100,0
у тому числі за рахунок коштів						
власних	508 980,9	96,8	535 444,6	80,3	662 209,3	74,3
державного бюджету	399,9	0,1	308,6	0,0	1 894,0	0,2
місцевих бюджетів	600,0	0,0	8 862,7	1,3	72 834,7	8,2
позабюджетних фондів	502,0	0,1	1 403,0	0,2	-	-
вітчизняних інвесторів	5 717,1	1,1	61 319,5	9,2	125 536,4	14,1
іноземних інвесторів	2 625,8	0,5	10 698,8	1,6	-	-
кредитів	7 604,5	1,4	48 970,9	7,4	28 411,1	3,2

Харківська область — один із найбільших промислово-аграрних, наукових, освітніх і культурних регіонів України.

В області розроблено в установленому порядку та затверджено рішенням сесії обласної ради від 5 березня 2015 р. № 1151–VI Стратегію розвитку Харківської області на період до 2020 року (Стратегія).

Стратегію узгоджено з положеннями Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385, а також Стратегії розумного, стійкого та всеосяжного зростання Європейського Союзу «Європа–2020», затвердженої Європейською комісією 3 березня 2010 р. та рекомендованої для врахування країнами-сусідами ЄС та країнами-кандидатами до вступу до ЄС.

Харківська область є пілотним регіоном реалізації стратегії розумних спеціалізацій.

Стратегія визначає ключові особливості та пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку регіону, формує нове стратегічне бачення розвитку Харківської області як одного з опорних центрів загальноєвропейської поліцентричної системи метрополітенських регіонів.

Зазначене бачення розкривається у цільовому сценарії розвитку області. Цільовий сценарій передбачає досягнення стабільного зростання якості життя населення Харківщини, формування умов для збереження та примноження якісного людського капіталу регіону на основі активізації міжнародного співробітництва, енергоресурсоефективної модернізації основних засобів, залучення інвестицій у реальний сектор економіки, передусім, галузі переробної та видобувної промисловості, сільське господарство, енергетику, будівництво та житлово-комунальне господарство, нарощування експортних можливостей підприємств та організацій області за рахунок диверсифікації зовнішніх ринків, стимулювання розвитку науково-освітніх, дослідницьких, інжинірингових послуг та інформаційних технологій як основи інноваційно орієнтованого сервісного сектору економіки регіону.

Розпорядженнями голови Харківської обласної державної адміністрації від 30.05.2014 р. № 231 [15] та від 11.11.2015 р. № 534 [16] відповідно утворено консультативно-дорадчі органи, зокрема: Інвестиційну раду Харківської області і робочу групу з питань захисту прав інвесторів на території Харківської області. Головним завданням вказаних консультативно-дорадчих органів є забезпечення реалізації державної політики у сфері залучення іноземних інвестицій та створення сприятливих умов для діяльності іноземних інвесторів.

Формування та підтримка позитивного іміджу Харківської області та презентація її інвестиційного потенціалу здійснюється під час міжнародних економічних форумів, конференцій, ділових місій, зустрічей, а також шляхом поширення інформації щодо інвестиційних можливостей регіону серед потенційних інвесторів, як на території України, так і за її межами.

Інноваційна діяльність, яка здійснюється в будь-якому суспільстві й веде до створення інноваційного продукту, що є новітніми досягненнями у сфері техніки, технології, організації й управління, не може відбуватись в економіці без здійснення інвестицій у виробничий потенціал суспільства.

Процеси структурної перебудови, які відбуваються в Україні, не повинні обходити науково-промисловий потенціал регіонів. Саме тому стратегія інноваційного розвитку національної економіки повинна включати розвиток кожного окремого регіону. Кожна область повинна мати свої пріоритетні напрями розвитку відповідно до стану власної науково-промислової бази, виходячи із потенціалу виробничих можливостей регіону, орієнтуючись на наявні ресурси та ринкові потреби.

Таким чином, перспективним є обґрунтування нових концептуальних підходів до формування інноваційної інфраструктури на регіональному рівні.

Список використаних джерел

1. Дегтяр А. О. Державне регулювання інноваційної інфраструктури на регіональному рівні / за заг. ред. А. О. Дегтяря. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр». 2011. 263 с.
2. Третяк Н. М. Фактори формування інвестиційного клімату в Україні. *Фінансовий простір*. 2015. № 3 (11). С. 112–158.
3. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 р. № 3715–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 166.
4. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2TYbS92>.
5. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році: аналітична довідка / Т. В. Писаренко, Т. К. Кваша, Л. В. Рожкова та ін. К. : УкрІНТЕІ, 2019. 80 с.
6. Economy Reports & Analysis (2018). *Global Innovation Index*. URL : <https://bit.ly/2JxJ4OM>.
7. The Global Competitiveness Report 2016–2017. World Economic Forum. URL : <http://bit.ly/2ITxnS0>.
8. The Global Competitiveness Report 2017–2018. *World Economic Forum*. URL : <http://bit.ly/2QrFDN9>.
9. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2017 році. *Державна служба статистики*. URL : <http://bit.ly/2WoHXbu>.
10. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/3b7A6n6>.
11. Харківська область у 2017 році (статистичний щорічник). *Головне управління статистики у Харківській області*. 2018. 473 с.
12. Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року. *Харківська обласна державна адміністрація*. URL : <http://bit.ly/3dcyZnG>.
13. План заходів на 2018–2020 роки з реалізації Стратегії розвитку Харківської області на період до 2020 року : затв. рішенням Харківської обласної ради від 31.08.2017 р. № 499–VII. *Харківська обласна рада*. URL : <http://bit.ly/2TXYGB1>.

14. Дегтяр А. О., Тарабан С. В. Методологічні підходи до формування інноваційної інфраструктури (на прикладі Харківської області). *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 3 (38). С. 3–11.
15. Про утворення Робочої групи з питань захисту прав інвесторів на території Харківської області : розпорядження від 30.05.2014 р. № 231 (зі змінами). *Харківська обласна державна адміністрація*. URL : <http://bit.ly/2WzPnZ>.
16. Про утворення Інвестиційної ради Харківської області : розпорядження голови Хмельницької від 11.11.2015 р. № 534 (зі змінами). *Харківська обласна державна адміністрація*. URL : <http://bit.ly/2IYCoJ7>.

Надійшла до редакції 12.12.2019

Svitlana TARABAN

Kharkiv Regional State Administration

Specific Features of State Regulation of Innovation Activity in Ukraine at the Present Stage

The features of state regulation of innovation in Ukraine at the present stage are investigated. The directions of innovation policy in Ukraine are analyzed, the features of investment and innovation in the Kharkov region are highlighted. The role of entrepreneurship in introducing innovations is clarified. The state of innovation in Ukraine is analyzed by international indices: Global Innovation Index, Bloomberg Innovation Index, Global Competitiveness Index. It is emphasized that in the current environment technological development should provide a set of measures, including targeted support for priority areas of innovation, creating a favorable economic climate, stimulating interest in the implementation of scientific and technological achievements, and the inflow of investment into fixed capital through a powerful legislative base. It is noted that in the modern economy, a noticeable and relatively quick success in the technological as well as socio-economic development of the regions can only be achieved by ensuring high market competitiveness of the manufacturing sector of the regional economy based on its innovative, structural and technological restructuring. Attention is focused on the fact that the process of innovative development in Ukraine is increasingly characterized by the increasing role of the regional component, and regional innovation policy is becoming an important factor in the economic and social development of the country. It is proved that the innovation activity carried out in any society and leading to the creation of an innovative product that represents the latest achievements in the field of technology, technology, organization and management cannot occur in the economy without attracting investments in the production potential of societies. Structural adjustment processes taking place in Ukraine should not bypass the scientific and industrial potential of the regions. That is why the strategy of innovative development of the national economy should include the development of each individual region. Each region should have its own priority development areas in accordance with its own scientific and industrial base, based on the potential of the region's production capabilities, focusing on available resources and market needs.

Keywords: *innovative development of the region's economy; state regulation; innovation infrastructure, innovation policy, innovation development strategy.*